

POSTANOWIENIE

Dnia 15 grudnia 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Karol Weitz (przewodniczący)

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

w sprawie z wniosku R. K.

przy uczestnictwie G. G. następcy prawnego L. C., H. S., L. C., C. C., M. C., M. L.,
K. J., B. K., W. C. i S. C.

o zmianę postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku po J. C.,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 15 grudnia 2017 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawczyni

od postanowienia Sądu Okręgowego w N.

z dnia 25 lutego 2016 r., sygn. akt III Ca (...),

**uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę do
ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w N.,
pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 10 czerwca 2014 r., sygn. akt I Ns (...), Sąd Rejonowy w N. w sprawie z wniosku L. C. stwierdził, że spadek po J. C., zmarłym dnia 21 sierpnia 2012 r. w G. (Niemcy), nabyli na podstawie ustawy żona L. C. w ½ części, rodzeństwo zmarłego H. S., L. C., W. C. - po 1/10 części, siostrzenice – M. L., K. J. i B. K. po 1/30 części oraz bratankowie – W. C. i S. C. po 1/20 części. R. K. - córka wnioskodawczyni wniosła o zmianę postanowienia o nabyciu spadku po J.

C. wskazując, że spadkodawca i L. C. zawarli w dniu 28 kwietnia 1997 r. umowę majątkową małżeńską oraz umowę spadku, zmienioną suplementem z dnia 25 listopada 2004 r., na mocy której L. C. została ustanowiona jedynym spadkobiercą.

Postanowieniem z dnia 30 września 2015 r. Sąd Rejonowy w N. oddalił wniosek, wskazując, że skoro L. C. żyje, to może realizować własne uprawnienia spadkowe. Przyjął, że zgodnie z art. 679 § 2 k.p.c., osobą zainteresowaną mógłby być dopiero spadkobierca zmarłego uczestnika, a negatywne skutki nie ujawnienia wskazanych umów w poprzednim postępowaniu spadkowym nie mogą być usunięte w postępowaniu wszczętym na wniosek osoby, której przysługuje co najwyżej przymiot dalszego potencjalnego spadkobiercy, gdyż stanowiłoby to obejście rygorów przewidzianych w tym przepisie.

Postanowieniem z dnia 25 lutego 2016 r. Sąd Okręgowy w N. oddalił apelację wnioskodawczynie. Podzielając podstawę faktyczną i prawną zaskarżonego rozstrzygnięcia wskazał na pogląd judykatury, zgodnie z którym pojęcie „zainteresowanego” z art. 679 § 2 k.p.c. jest tożsame z pojęciem „osoby, mającej interes w złożeniu wniosku o stwierdzenie nabycia spadku” w rozumieniu art. 1025 k.c. R. K., mogłaby zgłosić wniosek o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku jedynie wtedy, gdyby była spadkobierczynią J. C., zapisobierczynią albo wierzycielką spadku lub spadkobierców. Okoliczność, że jako córka L. C., będzie partycypować w jej majątku jako spadkobierczyni lub jako osoba uprawniona z tytułu zachowku, nie ma znaczenia prawnego w świetle art. 679 § 2 k.p.c. Przyjęcie możliwości kwestionowania postanowienia o nabyciu spadku przez potencjalnych spadkobierców uczestników poprzedniego postępowania, powodowałoby powstanie nieograniczonego ich kręgu.

Skargę kasacyjną od postanowienia Sądu Okręgowego złożyła wnioskodawczynie. Skarga, oparta na podstawie naruszenia przepisów postępowania (art. 398³ § 1 pkt 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.), wskazuje na uchybienie art. 679 § 2 k.p.c. w zw. z art. 510 § 1 i art. 1025 § 1 k.p.c. poprzez przyjęcie, że tylko osoby mogące być uczestnikami postępowania o stwierdzenie nabycia spadku są uprawnione do złożenia wniosku o zmianę postanowienia o jego nabyciu, podczas gdy są nimi także osoby zainteresowane uzyskaniem określonej treści

rozstrzygnięcia. Skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi drugiej instancji.

Sąd Najwyższy zważył:

W pierwszym rzędzie odnieść się należy do zmiany sytuacji procesowej wynikającej stąd, że po wydaniu postanowienia przez sąd drugiej instancji zmarła L. C. - wnioskodawczyni w sprawie zakończonej prawomocnym postanowieniem Sądu Rejonowego w N. z dnia 10 czerwca 2014 r., sygn. akt I Ns (...), którym stwierdzono nabycie przez nią spadku po J. C. w części, a R. K. - wnioskodawczyni w obecnej sprawie nabyła spadek po L. C. w części. Takie ukształtowanie relacji podmiotowych oznacza, że obecne uprawnienia R. K. do udziału w postępowaniu o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po J. C. wynikają z dwóch tytułów prawnych, jednak nie pokrywających się w zakresie przesłanki interesu prawnego i podstaw żądania opartego na art. 679 k.p.c. Konsekwentnie podkreślić trzeba, nie antycypując ostatecznego wyniku tego postępowania, że do R. K. nadal nie mają zastosowania ograniczenia terminu zawitego i podstaw żądania, przewidziane dla uczestników postępowania o stwierdzenie nabycia spadku w art. 679 § 1 zd. 2 k.p.c. Po śmierci L. C., która w poprzednim postępowaniu spadkowym zataiła fakt istnienia i treść umowy spadkowej mającej wyznaczać porządek dziedziczenia po J. C., jej spadkobierczyni zachowuje bowiem przymiot samodzielnego uczestnika postępowania i nie przechodzą na nią konsekwencje prawne wynikające z tego zaniechania. Powyższa zmiana okoliczności faktycznych i prawnych oznacza, że wykładnia odnosząca się do następców prawnych uczestnika postępowania o stwierdzenie nabycia spadku nie jest aktualna (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 marca 2001 r., III CZP 4/01, OSNC 2001, nr 10, poz. 144, postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2001 r., II CKN 784/00, OSNC 2001, nr 7-8, poz. 118 oraz nie publikowane z dnia 14 października 2009 r., V CSK 118/09, z dnia 21 października 2011 r., IV CSK 34/11, z dnia 25 listopada 2011 r., III CSK 17/11, z dnia 13 grudnia 2012 r., IV CSK 183/12, z dnia 15 stycznia 2016 r., I CSK 1079/14).

Istota zarzutu przedstawionego w ramach podstawy kasacyjnej sprowadza się do twierdzenia, że sąd drugiej instancji bezpodstawnie ograniczył się do oceny

relacji zachodzących pomiędzy wnioskodawczynią a jej matką w aspekcie potencjalnego następstwa prawnego w zakresie spadku po J. C., pomijając ocenę aktualnego interesu prawnego. Skarżąca wywodzi go z obowiązku alimentacyjnego względem L. C. zarzucając, że nie mógłby być on realizowany w całości lub w części, gdyby sytuacja majątkowa matki pozwalała jej na zapewnienie utrzymania we własnym zakresie.

Przystępując do oceny tak sformułowanego zarzutu przypomnieć należy, że obalenie domniemania prawnego związanego z orzeczeniem stwierdzającym nabycie spadku może nastąpić wyłącznie w postępowaniu określonym w art. 679 k.p.c. Postępowanie o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku przewidziane w tym przepisie nie służy naprawieniu błędów w postępowaniu spadkowym i nie może być wykorzystywane jako środek do usunięcia skutków bezczynności lub błędów uczestników postępowania spadkowego, czy też skutków ich nieznajomości prawa ani nawet uchybień sądu. Mimo, że jest postępowaniem autonomicznym, ma ono bowiem charakter "wznowieniowy" (por. nie publikowane postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2004 r., III CK 82/03, z dnia 6 czerwca 2007 r., III CSK 19/07, z dnia 23 listopada 2011 r., IV CSK 141/11, nie publ., z dnia 21 grudnia 2011 r., IV CSK 199/11, z dnia 15 stycznia 2016 r., I CSK 1079/14, nie publ., z dnia 29 kwietnia 2016 r., I CSK 298/15).

Zgodnie z art. 679 § 2 k.p.c. wniosek o wszczęcie takiego postępowania może zgłosić „każdy zainteresowany”. Judykatura zgodnie przyjmuje, że o kwalifikacji wnioskodawcy jako "zainteresowanego" decydują okoliczności faktyczne danej sprawy. Uzasadnieniem tego uprawnienia jest istnienie interesu prawnego o charakterze obiektywnym i rzeczywisty wpływ na niego wyniku postępowania spadkowego. Sąd Najwyższy wyjaśniał, że pojęcie powyższe nie może być ograniczone do kręgu osób roszcujących własne prawa do spadku z tytułu ustawy lub testamentu, a interes może być pośredni i dotyczyć wykazania następstwa po spadkodawcy (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 1983 r., III CRN218/82, OSNC 1983, nr 8, poz. 124, z dnia 30 stycznia 2015 r., III CSK 140/14, OSNC 2016, nr 2, poz. 21). Dysponuje nim osoba zainteresowana wykazaniem wobec wierzycieli spadku, że nie ona, lecz kto inny jest spadkobiercą (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 4 września 1969 r.,

I CR 422/69, OSNC 1970, nr 6, poz. 113, z dnia 26 stycznia 1999 r., III CKN 126/98, nie publ.), wierzyciel spadkobiercy (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 1966 r., II CR 205/66, OSNC 1966, nr 12, poz. 224), nabywca spadku lub udziału w nim (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 grudnia 2001 r., IV CKN 566/00, OSNC 2002, nr 10, poz. 127), współwłaściciel przedmiotów wchodzących w skład spadku (por. cyt. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 1983 r., III CRN 218/82). Istnieje pewna rozbieżność poglądów co do tego, czy wniosek o wszczęcie postępowania o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku może zgłosić wyłącznie ten, komu przysługuje uprawnienie do wystąpienia z żądaniem o stwierdzenie nabycia spadku (por. nie publikowane postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 8 września 1999 r., I CKN 120/98, z dnia 1 czerwca 2000 r., IV CKN 470/00, z dnia 24 października 2001 r., III CKN 366/00, z dnia 6 lutego 2008 r., II CSK 433/07). Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym przedstawioną skargę podziela stanowisko, że art. 679 § 2 k.p.c., w odróżnieniu od art. 524 § 2 k.p.c., nie uzależnia prawa do żądania zmiany bądź uchylenia prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku od wykazania, że orzeczenie to narusza prawa wnioskodawcy wprost (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 kwietnia 2010 r., III CSK 178/09), bowiem w istocie chodzi o prawa rzeczywistego spadkobiercy, których refleksem jest sytuacja prawna wnioskodawcy. Jego zakres wyznacza ponadto tylko dopuszczalna i powołana we wniosku podstawa żądania zmiany prawomocnego postanowienia (por. cyt. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 2011 r., IV CSK 199/11). Pojęcie "zainteresowany" w szczególnych wypadkach należy rozumieć szerzej jako sytuację, w której wnioskodawca, na skutek odmiennego stwierdzenia praw do spadku na rzecz osoby trzeciej, znajdzie się w korzystniejszym położeniu co do przysługujących mu praw lub obowiązków. Nie można wykluczyć, że taki wypadek zachodziłby również wówczas, gdyby potencjalny nabywca spadku był nie dłużnikiem, a wierzycielem wnioskodawcy z tytułu obowiązku alimentacyjnego. Nie może być uznane za wystarczające samo zagrożenie wystąpienia przez spadkobiercę z roszczeniem alimentacyjnym, tylko istnienie obowiązku świadczenia w świetle prawa właściwego (por. Konwencja o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych,

sporządzona w Hadze dnia 2 października 1973 r., Dz. U. z 2000 r. Nr 39, poz. 444). Każdorazowo wyjaśnienia wymagają przesłanki warunkujące, w indywidualnych okolicznościach faktycznych i prawnych sprawy, rzeczywiste powstanie takiego obowiązku i jego zakres. Odmienne stanowisko prowadziłoby do nieuzasadnionego utożsamienia więzi rodzinnej z istnieniem interesu prawnego o charakterze majątkowym. Ten zaś, dla potwierdzenia uprawnienia dla żądania uchylenia lub zmiany stwierdzenia nabycia spadku, musi być rozumiany wąsko jako obiektywna i rzeczywiście istniejąca potrzeba uzyskania przez zobowiązanego ochrony prawnej poprzez wykazanie, że spadkobierca powołany do dziedziczenia w wyniku zmiany orzeczenia spadkowego uzyska przysporzenie majątkowe ograniczające zakres jego roszczeń wobec wnioskodawcy. Jeżeli okoliczności wskazujące na zainteresowanie wynikiem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku ujawnią się po jego prawomocnym zakończeniu, osoba nie będąca uczestnikiem, na której prawa lub obowiązki wpłynie wprost zmiana orzeczenia, mając interes w prawidłowym wykazaniu następstwa prawnego po spadkodawcy pod tytułem ogólnym (sukcesji), może dochodzić ochrony wyłącznie na podstawie art. 679 k.p.c. Istniejące ryzyko obejścia przepisów prawa, ograniczających skutki zaniedbań lub błędów uczestników wcześniejszych postępowań spadkowych, powinien zminimalizować wymóg wykazania przesłanki interesu prawnego.

W tym stanie rzeczy, skoro sąd drugiej instancji bezpodstawnie ograniczył się do oceny uprawnienia wnioskodawczynie do wszczęcia postępowania o zmianę stwierdzenia nabycia spadku jako potencjalnej spadkobierczynie L. C., podstawa skargi kasacyjnej jest uzasadniona, co skutkuje koniecznością uchylenia zaskarżonego orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w N. (art. 398¹⁵ § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.), z pozostawieniem mu rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ i w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).^{jw}

r.g.